

Svenska kommittén för demokrati och mänskliga
rättigheter i Turkiet

Swedish Committee for democracy and human rights in Turkey

RAPOR:

İNSAN HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİ

Ulla Birgegard, Uluslararası Af Örgütü
İsveç Seksiyonu Başkanı

21 Ocak 1985

Uluslararası Af Örgütü'nün Türkiye'ye ilişkin kaygıları geçen birkaç yılda olduğu gibi aynı kalmaya devam etmektedir: bunlar, düşünce suçundan mahkumiyetler, politik tutuklulara karşı yaygın ve sistematik işkence ve kötü muameleler, ve ölüm cezasının dayatılması ve uygulanmasıdır. Avukatların tutuklu müvekkilleriyle görüşmede ve savunmayı hazırlamada karşılaştıkları güçlükler, ve işkence ile alındığı savlanan itirafların mahkemelerde kullanılmasının askeri mahkemelerdeki davaların adilliğini etkileyebileceği konusunda da kaygılar vardır.

Su anda Türkiye'deki politik tutukluların kesin sayısı bilinmiyor. 1 Ağustos 1984'te bir hükümet sözcüsü Agence France Presse basın ajansına askeri hapisanelerde 7500 politik tutuklunun bulunduğunu söyledi. Ne var ki bu rakam ne davaları sonuçlanan ve cezalarını sivil hapisanelerde çekmekte olan politik tutukluları, ne de haklarında henüz dava açılmayan ancak 45 gün hiç kimse ile görüştürülmeksizin polis merkezinde tutukluluğa olanak tanıyan sıkıyönetim yasası gereğince içeride bulunan kişileri içermektedir.

Türkiye'de 1983 Kasım'ındaki seçimlerin ardından yeniden sivil bir hükümet kurulmasına karşın, 67 ilden 34'ünde sıkıyönetim ve dokuz ilde daha olağanüstü hal uygulaması sürmektedir. Sıkıyönetim kaldırıldığında politik suçlara bakmak üzere özel Devlet Güvenlik Mahkemeleri kurulmuş olmasına karşın politik suçlar askeri mahkemelerde görülmeye devam etmektedir.

Türk yetkililer genellikle tüm politik tutuklulara "aşırı militanlar" ya da "teröristler" demektedir. Politik suçlardan ötürü şimdi hapiste olanların birçoğunun şiddet suçlarından yargılanmasına karşın, Uluslararası Af Örgütü şiddete dayanmayan politik ya da dinsel çalışmaları ya da inançlarından ötürü, Türkiye'nin imzacı bir devlet olduğu Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu'nu ihlaften hapiste tutulan, düşünce mahkumları olarak kabul ettiği yüzlerce politik tutuklu bilmektedir. Bunlara, Türkiye Barış Derneği, Türkiye İşçi Partisi, Türkiye Sosyalist İşçi Partisi, Türkiye İşçi-Köylü Partisi, Türkiye Komünist Partisi, TÜB-DER ve İGD, İçeri Gençler Derneği üyeleri dahildir. Birçok gazeteci, yarıncı, yazar, çevirmen ve akademisyen salt sol politik görüşler dile getiren materyal yayınlanmasında buldukları nedeniyle, Türk Ceza

Kanunu'nun 142. maddesine göre "komünist propaganda yapmak"tan kovuşturmaya uğramıştır. Yaklaşık 1500 sendikacı meşru sendikal çalışmalarından ötürü yargılanmaktadır. Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu DISK'in yöneticileri hapis hanesinden salıverilmiş olmakla birlikte, 1981 Aralık ayında başlayan davaları sürmektedir, ve davaya DISK'e bağlı sendikaların da eklenmesiyle toplam sanık sayısı şimdi 1474'tür.

Uluslararası Af Örgütü'nün düşünce mahkumları olarak kabul ettiklerinden bazıları "ayrılıkçı" çalışmalardan ötürü suçlanan Kürtlerdir. Türk yetkililerinin Kürt etnik azınlığının varlığı tanımamaları ve Kürtçenin kullanılması ya da Kürt kültürel kimliğinin herhangi bir dışavurumu üzerindeki yasaklar 1980 askersel darbesinden çok önce, bazıları şiddet kullanan ve diğerleri şiddete dayanmayan yollardan Kürt dili ve kültürünün korunması ve Kürtlerin varlığının resmen tanınması için çalışan, çok sayıda farklı Kürt gruplarının kurulmasına yolaçmıştı. Türk yetkilileri amaçlarına ulaşmak için şiddet kullanan gruplarla şiddeti ne savunmuş ne de uygulamış olanlar arasında hiçbir ayırım gözetmemiştir, ve Kürt tutuklular arasında her iki kategoriden insanlar bulunmaktadır.

Uluslararası Af Örgütü'nün düşünce mahkumu saydığı diğer kişiler Türk Ceza Kanunu'nun 163.maddesine göre, Türk devletinin layik niteliğini değiştirmeye çalışmakla suçlananlardır. Bunların çoğu İslam mezheplerine bağlıdır, ancak 1984 Temmuz'unda ve yine Aralık'ta Uluslararası Af Örgütü şiddete dayanmayan çalışmalardan ötürü şu anda 23'ü dört yıl ile altı yıl sekiz ay arasında hapis cezalarına çaptırılmış olan Yehova Şahitleri dini üyelerinin tutuklandığına ilişkin raporlar aldı.

1980: darbesinin hem öncesinde hem de sonrasında Uluslararası Af Örgütü'ne politik suçlardan ötürü gözaltına alınan insanlara işkence edildiği ve bazı durumlarda işkencelerin ölümle sonuçlandığı yolunda iddialar ulaştı. Yıllardır biriken çok sayıda sözlü ve yazılı ifadelerden ve Uluslararası Af Örgütü'nün soruşturmalarına karşılık olarak Türk yetkililerinin bizzat kendilerinin sağladığı bilgiden, Uluslararası Af Örgütü Türkiye'de işkencenin yaygın ve sistematik olduğu sonucuna vardı. Uluslararası Af Örgütü, Türkiye'de gözaltına alınan herkesin işkence görme tehlikesiyle karşı karşıya olduğu ve yalnızca çok az sayıda tutuklunun şu veya bu biçimde bir kötü muameleye uğramadığı inancındadır. Türk yetkililer defalarca işkencenin sistematik olduğunu yadsımışlar, tüm işkence şikayetlerinin incelendiğini ve işkence uygu-

landığında sorumluların kovuşturulduğunu savunmuşlardır. Zaman zaman soruşturmalar, kovuşturmalar, mahkumiyetler ve beraatlara ilişkin resmi rakamlar yayınlanmaktadır; fakat Uluslararası Af Örgütü hakkında hiç bir soruşturma açılmadığı görülen, sık sık mahkemelerde sanıklar tarafından da dile getirilen, bir çok işkence şikayeti örneği bilmektedir. Uluslararası Af Örgütü işkence iddiaları almaya devam etmektedir, ve elinde bulunan tüm bilgilerin Türkiye'deki çoğu polis merkezlerinde hala işkencenin rutin bir uygulama olarak yürürlükte olduğunu gösterdiği, ve mahkumlara kötü muamelenin askeri hapishanelerde rutin olarak uygulandığı inancındadır. Bu cümleden olarak, 1984 Haziran ve Temmuz aylarında Ankara'da gözaltına alınan Yehova Şahitleri'nin işkence gördüklerinin savlanması, ve geçen aylarda Bulgaristan sınırındaki Kapıkule'de kaçakçılık faaliyetleri iddialarına ilişkin olarak tutuklanan gümrük memurlarının işkence gördüğü savlarına bizzat Türkiye basınında yer verilmesi dikkate değerdir. Bu savlar, daha sonra görevden alınan Maliye ve Gümrük Bakanı tarafından dile getirilmiştir. İşkencenin yalnızca politik tutuklulara yapılmakla kalmadığı yönündeki bu belirtiler, sorgulamaları sırasında adi suçlulara işkence yapıldığına ilişkin yıllardır Uluslararası Af Örgütü'ne verilmiş olan diğer bilgilerle de desteklenmektedir.

1972'den buyana uygulanmayan ölüm cezası askeri darbeden sonra bir ay içinde yeniden uygulanmaya başlamış, ve bugüne dek 27'si politik motifli öldürmelerle ilişkili 50 kişi idam edilmiştir. 400'ü aşkın tutuklu ölüm cezasına çarptırılmış bulunmakta, ve yaklaşık 30 kişinin işlemleri tamamlanmış ve ölüm cezaları Türk parlamentosunun onayını beklemektedir. Uluslararası Af Örgütü ölüm cezasının her durumda ve ikircimsiz olarak kullanılmasına, bunu yaşam hakkının ve kaba, insanlık dışı ve aşağılayıcı cezaya çarptırılmama hakkının olarak değerlendirerek, karşı çıkmaktadır; ve Türk yetkililerine bir çok kez Türkiye'nin son yıllarda ölüm cezası uygulayan tek Batı Avrupa ülkesi olduğunu, Batı Avrupa'da ölüm cezasının toptan kaldırılması yönünde bir eğilim bulunduğunu belirtmiştir.